

ga ham tilnavnet «mulla Høybråten». Etter at forbudet var innført, mottok både han og statsministeren drapstrusler, og begge måtte settes under politibeskyttelse (Alsaker, 2019).

Det er liten tvil om at røykeloven ble oppfattet som svært inngripende da den ble innført. For mange av lovens motstandere var innføringen av røykeforbud et klart tilfelle av urettmessig inngripen i handlefriheten til utestedene og kundene deres. Etter motstandernes syn burde vi ha rett til å bestemme selv om vi ønsker å utsette oss for skadevirkningene av tobakksrøyk. Er dette et rimelig standpunkt? Og hvilke prinsipper bør ligge til grunn når vi tar stilling til det?

I denne delen av boken skal vi ta for oss teorier om rettmessig utøvelse av politisk makt. Som i etikkdelen handler det om grunnlaget for moralske vurderinger av forhold vi mennesker har mulighet til å påvirke. Der de etiske teoriene gir oss kriterier for å gjøre slike vurderinger på personnivå, handler teoriene i denne delen om tilsvarende vurderinger knyttet til politisk makt- eller myndighetsutøvelse.

Moralske problemstillinger knyttet til utøvelse av politisk makt skiller seg fra moralske problemstillinger knyttet til måten vi handler og opptrer på som enkeltmennesker. For pliktetikere og dydsetikere er eksempelvis sinnelag og motivasjon viktige aspekter ved en persons moral. I en vurdering av om en offentlig myndighetsperson har handlet riktig eller ikke, er imidlertid personlig motivasjon som regel helt uvesentlig. Når det gjelder myndighetsutøvelse, er det tilstrekkelig at de som har blitt tildelt makt, utøver sine embeter i tråd med det mandatet samfunnet har gitt dem. Så lenge de holder seg til sine

mandat, spiller det ingen rolle om de gjør det for pengenes skyld, eller om de er drevet av en sterk ansvarsfølelse.

Retten til å gi lover er den viktigste formen for myndighet i en stat, for det er lowerket som setter premissene for all annen myndighetsutøvelse. Også ved lovgivning gjelder det andre krav enn dem vi typisk stiller til personlig moral. For eksempel er det vanlig å mene at det ikke bør være *forbudt* å snakke usant, selv om det er galt å lyve. Mange vil nok mene at det heller ikke bør være forbudt å innlede et forhold til naboens ektefelle, selv om det er galt å være utro.

Selvsagt er det også viktige sammenfall mellom juridisk bindende lover og de moralske normene vi uansett bør rette oss etter. Tenk for eksempel på forbud mot svindel, tyveri eller drap. Og selv om løgn generelt sett ikke bør være forbudt, er det å lyve i noen situasjoner også galt i juridisk forstand. Løgn ved politiavhør eller ved vitnemål i retten er – og bør nok være – forbudt. Likevel synes det rimelig å hevde at vi ikke nødvendigvis bør forby en handling, selv om den er umoralsk. Og hvis det stemmer at det finnes umoralske handlinger vi ikke bør forby, hva skal da til for å begrunne forbud mot visse typer handlinger?

Det er i dag vanlig å anta at vi har krav på et rettslig beskyttet rom for handlefrihet – et frihetsrom der verken staten eller andre privatpersoner har rett til å gripe inn. Ut fra denne antakelsen kan spørsmålet om rettmessig utøvelse av politisk makt ses på som et spørsmål om de moralske grensene for statens makt over oss. Hvor omfattende handlefrihet bør vi ha, og hvor langt kan staten gå i å